

Siófok (377), Szeged (168, 186), Cegléd (166, 377), Piskolt (317), Miskolc (318)

Nagyvárad (9, 167, 364), Brassó (364), Eperjes (251)

Pápa(i utca, ének) (160), Arad(i vértanúk napja) (161)

Trieszti Öböl (100, 243, 244, 376), Davos (97), Fiume(i gyors) (377), Lomnic(i kenyér) (177), Memphis (cigarettamárka) (375), Párizs (133), London (133), Róma (133), Bécs (108, 227, 263), Chicago (193), Sorrento(i emlék, dalcím) (271), Heidelberg(i káté) (309, 318), Lepanto (295)

Názáret(i Jézus) (214), Emmaus(i tanítványok) (240)

utcanevek (út, utca, tér):

Ferenciek tere (133, 144, 244, 263), Kálvin tér (244, 268, 298), Haris köz (244, 376), Baross utca (240, 267), Kígyó tér, Koronaherceg utca (244), Anker-köz (133), Egyetem utca (263), Váci utca (267), Kecskeméti utca (269, 298), Vámház körút (241, 377), Mester utca, Boráros tér (223), Gellért tér (41), Kemenes utca, Ménesi út (42), Kossuth Lajos utca (296), Istenhegyi út (30)

Bémer tér (9); Michigan Avenue (193)

víznevek:

Gyöngyös-patak (110, 234, 304), Hétforrás (251, 297, 338), Őzforrás (297)

Duna (152, 366, 371, 378), Feneketlen tó (41), Balaton (65)

Nílus (375), Amazonas (307), Vörös-tenger (275)

hídnevek:

Ferenc József híd (152, 268), Erzsébet híd (152)

hegynevek:

Keleti-Alpok (24, 25), Mátra (365), Gellérthegy (241), Himalája (167), Sion (226)

világrész:

Déli sark (251)

FARKAS EDIT

Nem lehet elég korán kezdeni

– névtani ismeretek egy anyanyelvi tankönyvcsaládban –

A címben idézett szólás természetesen a névtannal való foglalkozásra vonatkozik. Még a nem szakmabeliek is könnyen belátják, hogy az onomasztika hallatlanul érdekes, gyakran izgalmas ismereteket és gondolatokat közvetít. A fiatalabb korosz-

tály számára tudományunknak két fontos motivációja van. Az egyik az interdiszciplinaritása, a másik maga a tudomány tárgya, azaz a *név* és a vele kapcsolatos névkultúra.

A tudományköziség azt eredményezi, hogy szinte mindenki találhat az érdeklődésének megfelelő részterületet a földrajztól vagy a néprajztól a gazdaságtörténeten és a történettudományon át a szociológiáig (I. BENKŐ 1970: 7–16; PAPP 1970: 26–32). A név, a „név varázsa” ugyancsak érdeklődésre tarthat számot, hiszen ha más nem is, de saját neve, közvetlen környezetének névadási szokásai és az ehhez kapcsolódó kérdések szinte mindenkit érdekelnek. A névkultúra (J. SOLTÉSZ 1989: 13–8) fogalmába tartozik a társadalom viselkedése a névanyaggal és annak változásaival szemben. Másként fogalmazva a névadási, a névviselési és a névhasználati szokások és a hatásuk a névtudományra. Lévéen a névtan a nyelvtudomány része, így a névkultúrát a nyelvi kultúra részének tekinthetjük (FERCSIK 1996).

Nem könnyű válaszolni azokra a kérdésekre, amelyek azt firtatják, milyen névtani ismereteket tanítsunk, hol helyezzük el ezeket a tananyagban, legyen-e a névtan külön feldolgozandó anyagrész vagy sem. Iskolafokunként, iskolatípusunként, sőt tanáronként is eltérő választ adhatunk a fenti kérdésekre (I. LISZKA 1997).

A következőkben azt kívánom bemutatni, milyen módját választottuk a névtani ismeretterjesztésnek egy új anyanyelvi tankönyvcsaládban (ADAMIKNÉ–FERCSIK 1995–1999). Az elemzett tankönyvek és feladatfüzetek az Adamikné Jászó Anna vezette 12 osztályos integrált anyanyelvi és irodalmi program taneszközeihez tartoznak. Az alábbiakban csak a 10–14 évesek számára készült tankönyvekkel és feladatfüzetekkel foglalkozom, hiszen szándékunk szerint ezek kiragadva is egységet képeznek. A csekély óraszám miatt fel sem merült annak a lehetősége, hogy a névtani ismeretek önálló anyagrészként jelenjenek meg, de mivel lemondani sem akartunk róluk, ezért különböző formában folyamatosan kísérik végig a tananyagot.

Mire kínált lehetőséget a nyelvtani és a kommunikációs tananyag, és mit tartottunk a legfontosabbnak bemutatni a névtanból? A tulajdonnévfajták közül általában mindenki a saját nevére gondol először. Igyekeztünk ezt az érdeklődést megragadni, ezért sokat foglalkozunk a keresztnévvel és a családnevekkel, és gyakran szó esik a ragadványnevekről és a becenevekről is. Folyamatosan érintjük a névkultúra kérdéseit: névadás, névhasználat, névesztés, névhangulat stb. Szó esik a helynevekről és az emberi létesítmények nevééről. A szellemi alkotások közül részletesen beszélünk a címeiről, az áru- és márkanevekről, és többször szóba kerülnek az írói névadás kérdései.

Milyen formában közöljük a névtani ismeretanyagot? A tankönyvek állandó betétje az *Álljunk meg egy szóra!* című párbeszédese formában megírt olvasmány. Szereplői évfolyamonként egy-egy ifjúsági regény tanár és diák hősei. Ők beszélgetnek többek között névtani témákról is, például a bemutatkozásról, a családnevek és a keresztnévvel toldalékolásáról, a családnevek eredetéről stb. A tankönyvi *olvasmányok* között is akadnak névtani témájúak, például A névadás, Névváltoztatás, Kisbetűvel vagy számmal? címűek. Több olyan nyelvtani elemzésre szánt *példaszöveget* közlünk, amely jó alkalmat kínál a névkultúra különböző területeivel kapcsolatos beszélgetésekre, például a megszólítás és a kommunikációs helyzetek összefüggésének megfigyelésére, a becézés különböző módjainak

bemutatására stb. A tankönyvi *lecke* anyaga csupán egyetlen esetben névtani témájú teljes egészében, mégpedig a szófajtanban a főnévhez kapcsolódva a tulajdonnevek rendszerének bemutatásakor. Az eddig említett formákhoz járulva rendszeresek a névtani *feladatok*. Részben az olvasott ismereteket gyakoroltatják és figyeltetik meg a tanulók környezetében, részben önálló gyűjtőmunkát és kézikönyvhasználatot kívánnak.

Mindegyik évfolyam tankönyvéhez *feladatfüzet* kapcsolódik, amelyben szintén folyamatosan jelennek meg a névtani ismereteket nyújtó és azokat gyakoroltató feladatok. Kiemelkedik közülük a 6. osztályos feladatfüzet, amelynek *Jeles napok* című fejezetében egy-egy hónap anyagaként folyamatosan a keresztnévvel foglalkozunk. Bemutatjuk a magyar keresztnévkincs rétegződését (egyházi vagy keresztény nevek; magyar nemzeti nevek; újabb idegen nevek), foglalkozunk névadási, névnapolási szokásokkal és névesztétikai kérdésekkel. Az olvasmányokat itt is kérdések és feladatok egészítik ki.

Az egyes évfolyamok tananyagához kapcsolódó névtani témák és a feldolgozásuk módjának áttekintése

Évf.	Tananyag	Névtani téma	Feldolgozás
5.	Kommunikáció Helyesírás Szókészlet Hangtan	Névhasználat: bemutatkozás, megszólítás Hagyományos helyesírású családnevek A családnevek és a keresztnév toldalékolása A családnevek eredete Névesztétika: a hangrend a névadásban	Álljunk meg egy szóra! Olvasmány Példaszöveg Feladat Feladatfüzet
6.	Jelentés Szófajtan Helyesírás	Írói névadás, névhangulat A tulajdonnevek rendszere; a névadás különböző kultúrákban, a ragadványnevek keletkezése, a név és az ember kapcsolata A tulajdonnévből képzett melléknevek A magyar keresztnévkincs	Álljunk meg egy szóra! Olvasmány Példaszöveg Feladat Feladatfüzet
7.	Kommunikáció Szóalkotás	A kommunikációs helyzet és a névhasználat A tulajdonnevek idegen nyelvre fordítása A beszélő nevek A becenevek keletkezése és funkciója Újabb keresztnév létrejötte Mozaikszói intézménynevek	Álljunk meg egy szóra! Olvasmány Példaszöveg Feladat Feladatfüzet
8.	Kommunikáció Helyesírás	Címek Áru- és márkanév Írói álnév A tulajdonnevek írásának szabályai A tulajdonnevek köznevesülése Nyelvi humor: jellemnevek	Álljunk meg egy szóra! Olvasmány Példaszöveg Feladat Feladatfüzet
9–12	Nyelvtörténet Stilisztika Kommunikáció Helyesírás Szövegértés	A földrajzi nevek etimológiája Névhangulat, névesztétika, írói névadás Az asszonynevek Az emberi létesítmények nevének írása A tulajdonnevek a szövegszerveződésben	Álljunk meg egy szóra! Olvasmány Példaszöveg Feladat Feladatfüzet

A tapasztalatok szerint a névtani feladatok különösen jó lehetőséget kínálnak a képességfejlesztésre és a differenciált foglalkoztatásra, hiszen már önmagukban, a témájukkal felkeltik a tanulók érdeklődését.

A névtani ismeretek folyamatos közvetítésével nem az volt a célunk, hogy átfogó képet rajzoljunk a tanulóknak az onomasztikáról, hogy megmutassuk a tudomány belső összefüggéseit és problémáit, vagy újabb jelentős mennyiségű ismerettel tetézzük az óraszámhoz képest amúgy is túlméretezettnek tartott tananyagot. Arra törekedtünk, hogy a mindennapi élet felől közelítsünk, és a meglévő érdeklődést elmélyítve érzékennyé tegyük a tanulókat a (név)kultúra kérdései iránt.

Az integrált nyanyelvi és irodalmi program elemzett taneszközei:

Adamikné Jászó Anna–Fercsik Erzsébet 1995. Édes anyanyelvünk. Nyelvtan és kommunikáció 5. osztályosoknak. Dinasztia Kiadó. – 1999-ig a 6., 7. és a 8. osztály.

Adamikné Jászó Anna–Fercsik Erzsébet 1995. Feladatfüzet az Édes anyanyelvünk c. tankönyvhöz 5. osztályosoknak. Dinasztia Kiadó. – 1999-ig a 6., 7. és a 8. osztály.

Irodalom

BENKŐ LORÁND 1970. Névtudományunk helyzete és feladatai. In: Kázmér Miklós–Végh József (szerk.): Névtudományi előadások. Akadémiai Kiadó.

FERCSIK ERZSÉBET 1996. Milyen tan a névtan? A névtan oktatásának elméleti alapjairól. In: V. Raisz Rózsa (szerk.): Anyanyelv és iskola az ezredfordulón. Magyar Nyelvtudományi Társaság.

LISZKA GÁBOR 1997. A névtan a nyolcosztályos gimnáziumokban. In: B. Gergely Piroska–Hajdú Mihály (szerk.): Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai. Magyar Nyelvtudományi Társaság–Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézete.

PAPP LÁSZLÓ 1970. Névtudomány és nyelvtudomány. In: Kázmér Miklós–Végh József (szerk.): Névtudományi előadások. Akadémiai Kiadó.

J. SOLTÉSZ KATALIN 1989. Név kutatás és névkultúra. In: Balogh Lajos–Ördög Ferenc (szerk.): Névtudomány és művelődéstörténet. Magyar Nyelvtudományi Társaság.

FERCSIK ERZSÉBET